

Водолазната дейност с автономна екипировка в България и мястото на БНАПД в нея

Илия Кръстев

Водолазното дело в България има богата и интересна история. В литературата има сведения за водолазни операции с участие на българи веднага след освобождението от 1878 г. Важно е да се знае, че още през 1914 г. са издадени „Правила по водолазното дело“. Водолазните операции тогава и сравнително доскоро са се извършвали с различни модификации на т.нар. вентилируема екипировка. За използване на автономна екипировка се съобщава във връзка с военното дело за първи път в периода 1947-1948 г.

Във втората половина на 50-те години отделни ентузиастични започват да внасят и използват елементи от „леководлазната екипировка“, както се наричаше тогава автономната водолазна екипировка. Настоящите бележки се отнасят за времето след този период и нямат отношение към иначе богатата и интересна история на водолазното дело преди това.

През 1958 г. е създадена секция по подводен спорт към Централния комитет на Доброволната организация за съдействие на отбраната (ДОСО). През 1959 г. е учредена Републиканска секция по подводен спорт (РСПС), преименувана през 1972 г. в Българска федерация по подводен спорт (БФПС). През 1960 г. РСПС става член на СМАС. Дейността на РСПС - БФПС е ориентирана в две направления: провеждане на курсове за водолази и организиране на спортно-състезателна дейност. Водолазните курсове се провеждат на два етапа: теоретична подготовка и обучение в басейн - около седем месеца, и практически занятия през лятото на море - не по-малко от 20 дни. Пионери на леководлазното дело и активни участници в обучението на водолази с автономна екипировка са: И. Джаков, А. Бикс, Д. Венов, М. Бурдин, Д. Доросиев, Ц. Родев, Ал. Денков, Х. Амиорков, проф. Е. Станчев, д-р А. Варро, А. Георгиева, К. Стойчев, А. Беджев.

Много бързо стана ясно, че автономната екипировка може да се използва не само за спорт, но и за промишлени водолазни дейности. През 1965 г. инж. Антон Беджев основава първата професионална водолазна група с автономна екипировка. В Кувейт през 1969 - 1971 г. при извършване на голям обем от водолазна работа, автономната екипировка показва превъзходството си над вентилируемата в много отношения и се наложи във водолазната практика в България. Бяха създадени професионални водолазни групи към БМФ, УПМКАП, Управление „Язовири и каскади“, Атомната електроцентрала в Козлодуй, Строителен и технически флот.

През 1969 г. в Научноизследователския институт по океанография и рибно стопанство инж. Георги Вълчанов основава първата научноизследователска водолазна група под наименованието „Лаборатория по подводни изследвания“ (ЛПИ). В началото ЛПИ се занимава с проблемите, свързани с проектиране и експлоатация на подводни лаборатории. Организиран са три експеримента с подводни лаборатории: „Шелф-1970 г., Черномор-1“ - 1973 г. и „Черномор-2“ - 1974 г., всички в акваторията на Маслен нос. Последните две - с водещото участие на руски (тогава съветски) специалисти. Освен с водолазни технологии в ЛПИ започват изследвания, свързани с използване на необитаеми подводни апарати, ръководени от инж. Никола Дуков, и изследователската подводница РС8М, ръководени от инж. Илия Щирков - и двамата излезли от водолазните среди.

От 1975 г. ЛПИ започва изпълнение на дългосрочна програма за създаване и развитие на технологии за дълбоководни водолазни спускания до дълбочина 200 метра. Програмата е ръководена в началото от инж. Георги Вълчанов, а по късно - от инж. Илия Кръстев. В изпълнение на тази програма през 1979 г. са реализирани първите в страната водолазни спускания на дълбочина 100 метра с хелиево - кислородни дихателни смеси, а през 1988 г. - сатурационни спускания в барокамера при налягане, съответстващо на дълбочина 200 метра.

В периода 1958 - 1989 г. в секциите по водолазно дело към ДОСО (ОСО) е извършена огромна по количество и изключително полезна учебна, спортна и изследователска дейност. Можем да споменем някои от тях: експедициите, организирани от групата за подводни

изследвания „Космос“ и специално подводните разкопки в периода 1973 - 1974 г. на древния град Картаген в днешен Тунис; многобройните експедиции с участие на водолази, организирани от Военноморския музей - Варна; подводните археологически експедиции на Центъра за морска археология и история - Созопол; леководолазната подготовка на курсантите от Военноморско училище, започнала с помощта на кадри от ДОСО и въведена като редовна учебна дисциплина през 1965 г. оглавена от Кирил Лясков.

Същевременно в тези години започва и развитието на подводните спортове, като подводно ориентиране, скоростно плуване с плавници в басейн, подводно плуване с водолазен апарат в басейн. Първото републиканско първенство по подводен спорт, организирано от ДОСО е през 1960 г. в Созопол, като призьори стават Георги Дърмонаров и Агнес Георгиева, а през 1961 г. е първото ни участие в международни състезания. Имаме редица постижения и отличия от международни състезания, като европейски вицешампиони през 1977 г., европейски шампиони при жените отборно през 1991 г. в Париж, като Румяна Боева става и индивидуална европейска шампионка и други.

Достойна за отбелязване е историята на Морския клуб „Нептун“ в Пловдив, който от създаването си през 1963 г. досега развива активна учебна и общественополезна дейност.

Дълга и интересна история има прилагането на водолазни методи в пещерното дело в България, което води началото си от 1959 г. с проникване в пещерата Темната дупка край гара Лъкатник, с участието на художника Александър Денков и биолога Таню Мичев.

Достойно за отбелязване е и създаването на Морския специален разузнавателен отряд през 1961 г. към ВМС, в който има и леководолазно подразделение, както и създадената през 1965 г. леководолазна школа към Флота, през която са преминали водолазно обучение стотици водолази.

Специално внимание заслужават експедициите организирани от Военно морския музей - Варна и приносят на един от учредителите на БНАПД Петър Колев за участието му в значими археологически проучвания от 1965 г.

В края на 80-те и началото на 90-те години на миналия век по българското крайбрежие на Черно море се появиха т. нар. Центрове за подводен туризъм, които дадоха възможност на най-широк кръг от хора да проникнат в подводния свят. Голяма част от тях преминават необходимото обучение и получават удостоверения, които им дават право да извършват водолазни спускания за спорт и развлечение. Българските туристически водолазни центрове работят по програми и правила на интернационалните водолазни обединения, като CMAS, PADI, NAUI, SSI и др.

Първият център за обучение на водолази по програми на CMAS след 1989 г. е създаден в Института по океанология през 1995 г. През 1999 г. във Варна е учредена Българската национална асоциация по подводна дейност (БНАПД), която продължава традициите на БФПД. Както е записано в устава, БНАПД е сдружение на български граждани, които желаят да работят за просперитета на подводното дело, за опазване на подводната среда и подводното историческо наследство. Още в началото на следващата 2000 г. БНАПД е приета в CMAS, като е призната за единствената българска организация с право на глас, на която е разрешено да извършва учебна дейност по стандартите на CMAS и да издава от нейно име съответните водолазни сертификати с международна валидност.

Поради ограниченото време и големия обем от разнообразни дейности, в които БНАПД е била инициатор или участник, ще спомена само най-важните от тях.

На първо място разбира се е **членството** и добрите отношения със Световната конфедерация по подводна дейност (CMAS). Нашата асоциация членува в трите комитета на CMAS: технически, спортен и научен. С оглед интересите на нашите членове, най-важно за нас е членството в техническия комитет, който разработва стандартите за обучение по няколко десетки водолазни специалности, както и общите изисквания към организацията, структурата и взаимовръзките на водолазните общности. БНАПД взе дейно участие в обсъждането на новия устав на CMAS, както и на други въпроси, касаещи водолазната общност.

За улеснение при изготвяне на годишните планове за работа в БНАПД разпределяме задачите в следните направления със съответните отговорници: учебна дейност, спортна дейност, подводна и хипербарна медицина, морска биология и екология, подводно културно

историческо наследство, технически спускания, подводна фото- и видеодейност, професионална водолазна дейност, научни водолазни дейности, пещерни водолазни дейности, връзки с обществеността. Някои събития обхващат две или повече направления.

Учебната дейност се осъществява чрез нашите водолазни центрове (клубове), чийто брой варира между 9 и 12, разположени предимно по морското крайбрежие, но има и такива във вътрешността на страната (напр. в Пловдив), както и в близост до други водоеми (напр. АЕЦ Козлодуй на р. Дунав). Ежегодно по този начин обучаваме между 180 и 250 водолази с квалификация „една, две и три звезди“. В последните няколко години провеждаме ежегодно семинари за преквалификация на инструкторския състав. Всички инструктори с квалификация „една и две звезди“ са длъжни да присъстват на такъв семинар най-малко веднъж на всеки три години. Отскоро имаме и инструктори, които имат квалификация и опит за провеждане на специализирани курсове - нитрокс, тримикс, пещерни, детски и др. Ежегодно се извършват проверки на клубовете, по време на занятия за спазване на стандартите на CMAS и вътрешните правила на БНАПД.

След проведения през април 2011 г. курс, съгласуван с ръководството на CMAS, разполагаме с шестима инструктори с най-високата степен „три звезди“, които са компетентни да ръководят всички други инструкторски курсове.

БНАПД е инициатор или активен участник в почти всички събития, касаещи водолазната общност в страната. Много съществено се оказва нашето участие в разработването на нормативни документи, като предложената от ВМС Наредба № 7 относно реда за извършване на водолазни дейности в българската черноморска брегова зона. Дискусиите във връзка с тази наредба продължиха няколко години и завършиха засега с взаимно приемливи текстове.

Няколко наши специалисти участваха в проекта „Наредба за здравословни и безопасни условия на труд при водолазна работа“, която беше възложена и приета от Министерството на труда и социалната защита, след широко обсъждане и съгласуване с всички професионални водолазни групи в страната съществуващи по това време (към 2005 г.). Водещи за нашата разработка бяха правилата за водолазна работа на Великобритания (HSY). Тази наредба и досега не е приета от МС поради процедурни и бюрократични изисквания.

В областта на нормативната база остава открит въпросът с националните правила за безопасност на непрофесионалните, т. нар. любителски водолазни дейности. Засега всички водолазни центрове се придържат към изискванията на съответните сертифициращи международни организации - CMAS, PADI, NAUI, и др.

Присъщи на БНАПД и полезни за цялата водолазна общност бяха дискусиите във вид на кръгли маси и симпозиуми по актуални въпроси на водолазната дейност. Да припомним само някои от тях: „Актуални аспекти на водолазното дело в България“ - 09.11.2006 г.; „Ще съхраним ли подводното наследство на България“ - 13.02.2007 г.; симпозиума „Черно море - потопаът и древните митове“ с участието на проф. Петко Димитров и проф. Франческо Торе - 25.10.2001 г.; лекцията на Пер Рагнар „Безопасно провеждане на водолазни спускания на потънали кораби“ - 26.03.2003 г.; пресконференции, посветени на гибелта на кораб „Хера“ - 25.02.2004 г. и корабите „Толстой“ и „Ванеса“; семинари, посветени на наредбите за водолазна дейност; участие с доклади в научни конференции на Националното сдружение по авиационна, морска и космическа медицина; участие в научната сесия през 2018 г., посветена на годишнина от създаване на клиниката по Хипербарна медицина във ВМБ.

В издателската и популяризаторска дейност можем да отбележим: „Справочник за водолазните центрове по нашето крайбрежие“, изготвен от клуб „Приятели на морето“, учебника на Илия Кръстев и Петър Ганчев „Основи на водолазното дело“ - 2005 г., прекрасния фотоалбум „Черно море“ на Любомир Клисуров, сборника „50 години леководолазна дейност в България“ - 2008 г. и последвалия го „50 плюс 5“, двете мемоарни книги на Траян Траянов, написаните с голям професионализъм, учебните помагала на доц. д-р Никола Шопов „Ръководство по водолазна медицина“ и „Медицинско осигуряване на водолазната дейност“, алманаха „Военните водолази разказват“, издаден по повод 50-годишнината на Школата за водолази на ВМС.

Взехме активно участие в мерките срещу траленето с доклада на доц.Ценка Консулова,който беше изпратен на всички компетентни органи разбира се без успех.

От голямо значение за популяризаторската и **учебна дейност** на БНАПД са преводите на някои от най-важните стандарти на CMAS, изготвяне на Правилата за работа на инструкторския състав, допълнени с тълкувателни решения след публикуване на новите стандарти на CMAS, изготвяне на Правила за работа на клубовете, образци за декларации за здравословно състояние и отказ от отговорност.

Чрез своите представители Илия Кръстев и Никола Шопов участваме в работата на Българския институт по стандартизация за превеждане, адаптиране и издаване на български език стандартите на европейския CEN и международния ISO институти по стандартизация за туристически и рекреационни водолазни дейности, както и за приемането им като БДС.

Благодарение на инициативата и усилията на Агнес Георгиева, Симеон Гатев-баща и Дарина Иванова след близо 20-годишно прекъсване възобновихме водолазната **спортно-състезателна дейност** в страната, като от 2009 г. във Варна провеждаме регулярно държавно първенство по подводен спорт. В последните шест години провеждаме такива състезания и в Бургас чрез нашия клуб „Приятели на морето-Бургас“. С цел подготовка на собствени съдийски кадри през 2011 и 2012 г. отново благодарение на Агнес Георгиева, Симеон Гатев-старши и Любомир Бараков в гр. Казанлък се проведеха курсове за обучение и сертифициране на съдии по подводен спорт.

Направихме опит да покриме стандартите на CMAS за обучение на **научни водолази**. Проведохме специален курс за инструктори по научни водолазни дейности, но засега само един от участниците е покрил всички изисквания на ръководителя на курса - Сергей Фазлулин - заместник-директор на Научния комитет на CMAS. Досега сме провели четири курса за научни водолази, с добра посещаемост и на високо ниво поради участието на високо квалифицирани преподаватели от реномирани научни центрове - в областта на биологичните науки доц. Любомир Кендеров - участник в антарктическата експедиция, доц. Димитър Кожухаров - и двамата от СУ, д-р Димитър Беров от ИБЕИ, археолога Павел Георгиев, доц. д-р Никола Шопов, д-р инж. Илия Кръстев и др.

От 2016г. БНАПД е асоцииран член на Европейския панел за научни водолазни дейности .

Специално внимание отделяме в последните години на **техническите водолазни спускания**, като създадохме направление ръководено от Крикор Сренц, който достигна много високи нива в квалификацията си, както и от нашия млад колега Александър Киров, който има забележителни доброволчески прояви в областта на водолазните спелеоложки дейности и в обучението на деца. Дватама организираха и проведеха няколко много добре посетени семинари на тема технически спускания.

Разделът **подводна и хипербарна медицина** по традиция е много добре застъпен в нашата дейност от създаването на нашето сдружение и до сега. Той се ръководи от най-добрите специалисти в областта на водолазната медицина у нас - отначало от д-р Петър Ганчев, създател на клиниката за кислородна и хипербарна терапия във ВМБ, а след оттеглянето му от активна дейност от доц. д-р Никола Шопов, известен на всички водолази с многобройните си публикации и участието си в специализирани научни и обществени форуми, както и като осигуряващ лекар на състезателните дейности. Д-р Шопов е инициатор, водещ лектор и организатор заедно с Илия Кръстев на курсовете за барокамерни техники проведени през последните две години.

В последните години отчитаме повишена активност в областта на **пещерните водолазни дейности** реализирана основно от отговорника на направлението - Александър Киров и от Орлин Колов. Големият принос на Александър е в популяризиране на този дял от водолазната дейност сред деца и родителите им. В изпълнение на тази мисия е организиран практически водолазни занимания в басейн, като общата аудитория е била 320 души. Трябва да отбележим и активното участие на нашите колеги в поисково-спасителни операции при инциденти.

Достойна за отбелязване е и нашата работа свързана с **популяризиране и опазване на подводното историческо наследство**. Тя се изразява в активното участие на нашите специалисти д-р Преслав Пеев и Павел Георгиев в специализирани научни разработки,

конференции, обществени форуми и дискусии. Специално бих желал да отбележа участието на Павел Георгиев, който е и водолазен инструктор, в поредицата международни археологически експедиции на Центъра по подводна археология към БАН довели до забележителни открития.

Основен принос за развитието на **подводната фото и видео дейност** не само в рамките на БНАПД, но и в страната имат нашите колеги инструктори и активисти - Веселин Недев и Ангел Златанов конструктори на първите боксове за подводни камери у нас, Любомир Клисуров - автор на прекрасния сборник „Рибите в Черно море“, Юлиан Недев и Николай Христатиев призьори на национални и международни конкурси по подводна фотография.

В своята 20-годишна история сме се стремили да поддържаме коректни и ползотворни отношения с всички български държавни институции и необвързани организации, които имат отношение към водолазното дело. Ето някои от тях: Министерство на труда и социалната политика, Министерство на отбраната, Министерство на вътрешните работи, Военноморски сили, Висше военноморско училище, ИА Морска администрация, Софийски университет, Институт за стандартизация, Доброволческа спасителна организация „Булсар“, Български червен кръст, Варненска туристическа камера, Съюз на превозвачите, Институт по океанология, Военноморски музей, професионални водолазни групи. Специално трябва да се подчертае сътрудничеството с водолазната група на АЕЦ „Козлодуй“, чийто членове са част от учредителите на БНАПД с активно участие в разработване на нормативни документи, касаещи безопасността на водолазната работа, а също и с най-голямата професионална водолазна компания „Хидроремонт“, която спонсорира издаването на сборника „50 плюс 5 години леководолазна дейност“.

Наши членове (Илия Кръстев и Никола Шопов) са привлечени нееднократно от съдебните и правоохранителни органи за експертизи след водолазни инциденти у нас и в чужбина.

Независимо от скромните си финансови възможности БНАПД има прояви и в социалната дейност - както за подпомагане на социално слаби колеги, така и за участия в конкурси, състезания и др. В последните години отбелязваме организирана социална дейност чрез нашия клуб „Приятели на морето – Варна“, който провежда безплатни курсове по гмуркане за деца и младежи в неравностойно положение. Същото прави и нашият инструктор Александър Киров, който работи за популяризиране на пещерно водолазното гмуркане сред деца и родители.

БНАПД цени и отбелязва приноса на ветераните на подводната дейност у нас. Установихме специални близки отношения с Цончо Родев и съпругата му Надя. След като Цончо ни напусна участвахме в поставяне на мемориална плоча под вода на Маслен нос.

Като любопитен епизод от водолазната дейност е масовото участие на наши водолази в норвежката риболовна промишленост, което започна след посещението на норвежкия специалист Пер Рагнар в Института по океанология - Варна през 2003 г.

В заключение можем да обобщим, че като част от водолазната общност, имаме определен принос за възходящото развитие на водолазното дело в страната. В своята дейност сме се ръководили от основните водолазни принципи: безопасност, приятелство, взаимопомощ, висока култура, качествено обучение, спазване на правилото за информирано участие, непрекъснато усъвършенстване, запазване и устойчиво развитие на подводната среда, оценка на риска, планиране на спусканията в това число аварийни процедури, грижливо отношение към екипировката, изграждане на лидери като модели за подражание - носители на качествата - честност, независимост, справедливост, достойнство.